

ХАРМОНИЯ В РАЗЛИЧИЯТА

Сборник с доклади

от Научната конференция
Хармония в различията
София, 9.12.2022

Съставители
Жоржета Назърска
Светла Шапкалова

Академично издателство *За буквите – О писменехъ*
София, 2022

Сборникът с доклади и съобщения се издава според работната програма на проект „Организиране на Научна конференция „Хармония в различията“ ПФЧНП-2022-01, финансиран по Наредбата на МОН за условията и реда за оценката, планирането, разпределението и разходването на средствата от държавния бюджет за финансиране на присъщата на държавните ВУ научна и художественотворческа дейност.

Всички доклади са изцяло авторски и се публикуват без намеса от страна на съставителите. Изразените мнения са на авторите.

Всички права запазени. Никоя част от тази книга не може да бъде използвана с цел разпространение или да се възпроизвежда с каквито и да било средства (графични, електронни или механични, вкл. фотокопиране, заснемане, запис на лента, или всяка друга система за съхранение и извличане на информация), без предварителното разрешение в писмена форма на издателя, съставителите и авторите, освен в случаите на цитиране на отделни части в критични материали и/или рецензии.

© Жоржета Назърска, Светла Шапкалова, съставители, 2022
© За буквите – О писменехъ, Академично издателство, 2022
ISSN 2367-7899

HARMONY IN DIVERSITY

Collection of Papers from

the *Harmony in Diversity* Conference
Sofia, 9.12.2022

Editors

Georgeta Nazarska and Svetla Shapkalova

Academic Publisher *Za bukвите – O pismeneh*
Sofia, 2022

Университет по библиотекознание и информационни технологии/
State University of Library Studies and Information Technologies
Български форум за междурелигиозен диалог и сътрудничество/
Bulgarian Forum for Interreligious Dialogue and Partnership

**НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЯ ХАРМОНИЯ В РАЗЛИЧИЯТА/
HARMONY IN DIVERSITY CONFERENCE**

по случай 10 декември –
Международен ден за правата на човека/
in occasion of 10th December –
the International Human Rights Day

9 декември 2022/ December 9th, 2022
СОФИЯ, УниБИТ/ SOFIA, ULSIT

Редакционен съвет

Ариф Абдуллах, д-р (ВИИ, България)
Марсел Израел, д-р (Европейски съвет на
религиозните лидери – Религии за
мир, Испания)
Александра Куманова, проф. д-р (Уни-
БИТ, България)
Костак Милков, д-р (Институт за вяра и
култура, Северна Македония)
Мирослав Михалски, проф. д-р (Богослов-
ска академия, Варшава, Полша)
Ирина Морозова, доц. д-р (Челябински
държавен институт за култура, Руси
Костадин Нушев, доц. д-р (СУ „Св. Кли-
мент Охридски)
Иомер Туран, проф. д-р (Близкоизточен
технически университет, Анкара,
Турция – Севернокипърски филиал)
Дейвид Хосафлок, д-р (Институт за ал-
бански и протестантски изследвания,
Тирана, Албания)

Редакционна колегия

Жоржета Назърска, проф. д-р
Светла Шапкалова, гл. ас. д-р
Магдалена Гарванова, доц. д-р
Нина Дебрюне, доц. д-р
Диана Стоянова, доц. д-р

Съставители

Жоржета Назърска, Светла Шапкалова

Адрес на редакцията

УниБИТ,
1784, София,
бул. Цариградско шосе 119

Editorial Board

Arif Abdullah, Ph.D. (Higher Islamic Institute,
Bulgaria)
David Hosaflook, Ph.D. (Institute for Albanian
and Protestant Studies, Tirana, Albania)
Marcel Israel, Ph.D. (European Council of Religious
Leaders – Religions for Peace, Spain)
Alexandra Kumanova, Prof. D.Sc. (ULSIT,
Bulgaria)
Miroslaw Michalski, Prof., D.Sc. (Theological
Academy in Warsaw, Poland)
Kostake Milkov, Ph.D. (Balkan Institute for
Faith and Culture, North Macedonia)
Irina Morozova, Assoc. Prof., Ph.D.
(Chelyabinsk State Institute of Culture
and Arts, Russia)
Kostadin Nushev, Associate Prof., Ph.D.
(Sofia University)
Omer Turan, Prof., Ph.D. (Middle East
Technical University, Ankara, Turkey –
Northern Cyprus Campus)

Editors

Georgeta Nazarska, Prof., Ph.D.
Svetla Shapkalova, Chief Asst. Prof., Ph.D.
Magdalena Garvanova, Assoc. Prof., Ph.D.
Nina Debruyne, Assoc. Prof., Ph.D.
Diana Stoyanova, Assoc. Prof., Ph.D.

Editors

Georgeta Nazarska, Svetla Shapkalova

Editorial Address

ULSIT,
119, Tsarigradsko shosse,
Sofia, 1784, Bulgaria

СЪДЪРЖАНИЕ

ПРИВЕТСТВИЯ	17
Георги Кръстев, директор на Дирекция <i>Вероизповедания</i> при Министерския съвет	19
Проф. дн Ирена Петева, Ректор на УниБИТ	21
Д-р Николай Нешев, председател на БФМРДС	22
Д-р Марсел Израел, член на УС на <i>Европейски съвет на религиозните лидери – Религии за мир</i>	23
Гл. ас. д-р Светла Шапкалова, председателка на Организационния комитет, УниБИТ	24
I. РЕЛИГИОЗНО МНОГООБРАЗИЕ	
<i>ВЯРА И КУЛТУРА</i>	
ОЩЕ ЕДНА ХИПОТЕЗА ЗА СМИСЪЛА НА ДУМАТА АБРАКАДАБРА: ПРИЗИВ КЪМ ВОДАТА, ВЪЗДУХА ИЛИ УНИВЕРСУМА	29
Йорданка Захаријева, Рафие Демирова	
<i>РЕЛИГИЯ И ЦЕННОСТИ</i>	
ЕСТЕСТВЕННОТО ПРАВО НА ЖИВОТ И КОНСТИТУЦИОННОТО ПРАВО НА АБОРТ – ЕТИЧНИ ДИЛЕМИ В СВЕТИНАТА НА ХРИСТИЯНСКИЯ МОРАЛ И СОЦИАЛНОТО УЧЕНИЕ НА ЦЪРКВАТА	44
Костадин Нушев	
<i>РЕЛИГИОЗНА ТОЛЕРАНТНОСТ, РЕЛИГИОЗЕН ПЛУРАЛИЗЪМ</i>	
РЕЛИГИОЗНИЯТ ПЛУРАЛИЗЪМ КАТО ПРОБЛЕМ ВЪВ ФИЛОСОФИЯ НА РЕЛИГИЯТА	55
Мирослав Бачев	
МОДЕЛ НА МЕЖДУРЕЛИГИОЗНО ОБЩУВАНЕ: КОРАНИЧНИ ЦЕЛИ В МУЛТИКУЛТУРЕН КОНТЕКСТ	64
Ариф Абдулах	
ПО ВЪПРОСА ЗА СПЕЦИФИКАТА НА РЕЛИГИОЗНАТА ТОЛЕРАНТНОСТ	81
Мюмюн Тахиров	
<i>РЕЛИГИЯ И ИСТОРИЯ</i>	
ЕВАНГЕЛСКИТЕ РОДОСЛОВИЯ НА ХРИСТОС – ЕДИНСТВО В РАЗЛИЧИЯТА	92
Ангел Василев	
ИЗДИГАНЕТО НА ВАВИЛОНСКАТА КУЛА И СЛИЗАНЕТО НА СВЕТИЯ ДУХ НАД ВЯРВАЩИТЕ НА ПЕТДЕСЕТНИЦА КАТО ПРОТИВОПОЛОЖНИ ОБРАЗИ, КАРТИНИ И СИМВОЛИ ЗА РАЗЕДИНЯВАНЕТО И ОБЕДИНЯВАНЕТО НА ЧОВЕЧЕСТВОТО	104
Ева Ковачева	
НЕОБВЪРЗАНИ С УТРЕХТСКАТА УНИЯ СТАРОКАТОЛИЧЕСКИ ЦЪРКВИ В СЪВРЕМЕННА ПОЛША	112
Мирослав А. Михалски	

СЪВРЕМЕННО ХРИСТИЯНСТВО

UT UNUM SINT: ИНТЕРКОНФЕСИОНАЛНИ ИЗМЕРЕНИЯ НА ЛИТУРГИЧНИЯ, ДУХОВЕН И МИСТИЧЕН ЖИВОТ НА ХРИСТИЯНИТЕ.....	127
протоерей Иван Иванов (Кюмурджийски)	
ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВОТА ПРЕД ХРИСТИЯНСТВОТО ПРЕЗ ХХІ в.....	144
Сергей Методиев	
ПАРАДОКСИ НА СЪВРЕМЕННАТА ЦЪРКОВНА ОБЩНОСТНОСТ И ПРАВОЗАЩИТА В МЕСТЕН И ГЛОБАЛЕН МАЩАБ.....	150
Лиана Гълъбова	
ИСИХАЗМЪТ КАТО ТЕРАПЕВТИЧНА ПРАКТИКА В ПАСТИРСКАТА ПСИХОТЕРАПИЯ.....	163
Иво Янев	
ХРИСТИЯНСКИ ДУХОВНИ ПРАКТИКИ ЗА ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА НЕГАТИВНИТЕ ПОМИСЛИ КЪМ РАЗЛИЧИЯ.....	172
Светла Шапкалова	

РЕЛИГИЯ И ОБРАЗОВАНИЕ

РЕЛИГИОЗНО ОГРАМОТЯВАНЕ НА ВЪЗРАСТНИ В ЕЛЕКТРОННА СРЕДА.....	185
Полина Спирова	
ПЕДАГОГИЧЕСКИ ПРАКТИКИ В ПРИЦЪРКОВНОТО РЕЛИГИОЗНО ОБРАЗОВАНИЕ НА ЕНОРИЙСКИЯ ЦЕНТЪР НА ХРАМ РОЖДЕСТВО ХРИСТОВО В СТОЛИЧНИЯ РАЙОН МЛАДОСТ.....	196
Велина Тонева	

РЕЛИГИОЗНИ ЦЕНТРОВЕ И ИНСТИТУЦИИ

ШУМЕНСКИ ВЪЗПИТАНИЦИ НА ПРОТЕСТАНТСКИЯ КОЛЕЖ НА ОСТРОВ МАЛТА..	213
Росица Ангелова	
ЧУДЕСАТА НА ЦЪРНОГОРСКИЯ МАНАСТИР СВ. СВ. БЕЗСРЕБРЕНИЦИ КОЗМА И ДАМЯН.....	229
Николичка Климукова	
АРМЕНСКАТА АПОСТОЛИЧЕСКА ЦЪРКВА СВ. БОГОРОДИЦА В СОФИЯ.....	240
Гоар Хиканосян	
ИСТОРИКО-АРХЕОЛОГИЧЕСКИТЕ ОБИКОЛКИ НА ПРОФЕСОР ПРОТОЙЕРЕИ ИВАН ГОШЕВ КАТО НАЧИН ЗА ЗАПАЗВАНЕ, СЪХРАНЕНИЕ И ПОПУЛЯРИЗИРАНЕ НА ЦЪРКОВНИТЕ СТАРИНИ.....	254
Ангелина Петрова	
ИНСТИТУЦИОНАЛНАТА УСТОЙЧИВОСТ – ОСНОВАНИЕ НА МИРНО СЪЖИТЕЛСТВО....	264
Здравко Кънев	

РЕЛИГИЯ, ПРИРОДА, ОКОЛНА СРЕДА

ШИНТО ТРАДИЦИЯТА И ОТНОШЕНИЕТО КЪМ ПРИРОДАТА.....	274
Людмила Кирилова	
ВЕГЕТАРИАНСТВОТО – ОСНОВА ЗА ОСЪЗНАТ НАЧИН НА ЖИВОТ В СЪВРЕМЕННИЯ СВЯТ.....	282
Катажина Москала	

РЕЛИГИОЗНИ ОБЩНОСТИ

КАЛЕНДАРНИ ПРАЗНИЦИ И ОБИЧАИ НА КЪЗЪЛБАШИТЕ В ДЕЛИОРМАНА.....	296
Ибрахим Карахасан – Чънар	
ВЕРСКИТЕ ЗАЕДНИЦИ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА.....	327
Јован Јоновски	
БЪЛГАРИТЕ В ИСПАНИЯ И ЗАБРАВЕНАТА РЕЛИГИОЗНОСТ, КОЯТО ЛЕКУВА НОСТАЛГИЯ.....	336
Владислава Спасова Илиева	

РЕЛИГИЯ, ПОЛИТИКА, НАУКА

БЪЛГАРСКИТЕ И СЪВЕТСКИТЕ ПСИХОЛОГИЧЕСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ НА РЕЛИГИЯТА ПРЕЗ 60-70-ТЕ ГОДИНИ НА ХХ в.....	351
Марияна Няголова, Юрий Н. Олейник	
ЦЪРКОВНАТА МУЗИКА В АТЕИСТИЧНА БЪЛГАРИЯ (60-80-ТЕ ГОД. НА ХХ в.): ТРАДИЦИЯ, СЕКУЛАРИЗАЦИЯ И ДЕСАКРАЛИЗАЦИЯ.....	363
Жоржета Назърска	

РЕЛИГИОЗНИ ДИАЛОЗИ

МИРЪТ И УЧЕНИЕТО НА БУДА.....	378
Николай Нешев	
РЕЛИГИИ, ДИАЛОГ И ОПАЗВАНЕ НА МИРА В МЕЖДУНАРОДНИТЕ ОТНОШЕНИЯ..	387
Сара Абдел Азис ел Ашрафи	
РАЗВИТИЕ НА ТУРИЗМА КАТО ИНСТРУМЕНТ ЗА МЕЖДУКУЛТУРНА МЕДИАЦИЯ И ОМИРОТВОРЯВАНЕ.....	397
Венцеслав Т. Събев	

II. ЕТНИЧЕСКО МНОГООБРАЗИЕ

ЕТНИЧЕСКИЯТ ДРУГ

ПРЕНЕБРЕЖИТЕЛНОТО ОТНОШЕНИЕ КЪМ РОМСКАТА КУЛТУРА И НЕЙНИТЕ НОСИТЕЛИ – В ОСНОВАТА НА РАЗДЕЛЕНИЕТО МЕЖДУ БЪЛГАРИ И РОМИ.....	411
Йосиф Нунев	
РОМИТЕ В БЪЛГАРИЯ КАТО КОНСПИРАТИВЕН НАРАТИВ ЗА ВЪЗПРИЕМАНА ЗАПЛАХА.....	425
Маргарита Бакрачева, Янка Тоцева	

ЕТНОКУЛТУРНИ ПРОЦЕСИ И ПОЛИТИКИ

ВЛАСИТЕ РУДАРИ – ПРИМЕР ЗА ЕТНОИНЖЕНЕРСТВО.....	439
Христо Тутунаров	
НА ПЪТЯ МЕЖДУ ГОЛГОТАТА И СПАСЕНИЕТО: ЛОМ – ОАЗИС НА ПРИЯТЕЛСТВОТО МЕЖДУ БЪЛГАРИ И ЕВРЕИ.....	448
Юлий Йорданов	

МЕЖДУЕТНИЧЕСКИ ДИАЛОЗИ

КУЛТУРНАТА ПАЛИТРА НА ЕТНОСИТЕ ОТ ВАРНА В КРАЯ НА ХІХ ВЕК.....	459
Жаклин Бодурова	

III. КУЛТУРНО МНОГООБРАЗИЕ

ЧОВЕШКИ И ГРАЖДАНСКИ ПРАВА И СВОБОДИ

СВОБОДАТА КАТО УСЛОВИЕ ЗА СЪВМЕСТНОСТ	483
Севделина Николова	
КАКВО СЕ СЛУЧВА С РАВЕНСТВОТО В ЕВРОПА? (РЕЗУЛТАТИ ОТ ЕВРОПЕЙСКОТО СОЦИАЛНО ИЗСЛЕДВАНЕ)	490
Магдалена Гарванова	
ДЕЙСТВАЩА НОРМАТИВНА СТРУКТУРА И МЕХАНИЗМИ ЗА ЗАКРИЛА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА	499
Володя Златев	
ДОСТЪПНО ЛИ Е ПРАВОСЪДИЕТО ЗА ЖЕРТВЕТЕ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ ПО ВРЕМЕ НА COVID-19?	510
Георги Милков	
КУЛТУРНИ ДИАЛОЗИ – ЛИЧНОСТИ И ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ	
МЕЛПОМЕНА ПРЕЗ СЪЛЗИ И СМЯХ: ХУДОЖЕСТВЕНИЯТ ТЕАТЪР НА КАРОЛОС КУН	524
Ваня Лозанова-Станчева	
ЧУВСТВОТО ЗА ХУМОР НА ВЕЛИКИТЕ МУЗИКАНТИ В ЖИВОТА И ИНТЕРКУЛТУРНИЯТ ДИАЛОГ	550
Марсел Израел	
ЗА ПРОФ. РУСКА ГАНДЕВА И ЗА ХОРАЦИЙ	560
Ангелина Пенева	
ИДЕЯТА НА ФРАНСИС ФУКУЯМА ЗА КРАЯ НА ИСТОРИЯТА И НЕЙНАТА ФУНДИРАНОСТ ВЪРХУ ХЕГЕЛОВАТА ФИЛОСОФИЯ НА ИСТОРИЯТА	570
Цветелин Ангелов	
МЕТАФИЗИЧЕСКО СТЕРЕОТИПИЗИРАНЕ НА ЗНАНИЕТО И НЕГОВИТЕ ФЕНОМЕНОЛОГИЧЕСКИ СЪОТНАСЯНИЯ И СОЦИОЛОГИЧЕСКИ ПРОЕКЦИИ В СХВАЩАНИЯТА НА МАКС ШЕЛЕР	584
Йордан Дойков	
ТРАНСФЕРЪТ НА ПОЗНАНИЕТО – ПО ПРИМЕРА НА БЪЛГАРСКИТЕ ЧИТАЛИЩА	598
Венцислав Велев	
О ЗНАЧЕНИИ ДИАЛОГА КУЛТУР НА УРОКЕ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА В СОВРЕМЕННОЙ ГЕОПОЛИТИЧЕСКОЙ ОБСТАНОВКЕ	608
Татяна И. Жаркова, Анна Ф. Латыш	
КУЛТУРНИ РАЗЛИЧИЯ И ДИАЛОГ МЕЖДУ ВОЕННОСЛУЖЕЩИТЕ, УЧАСТВАЩИ В МЕЖДУНАРОДНИ ВОЕННИ МИСИИ	618
Валя Симеонова	
ОТНОШЕНИЯТА МЕЖДУ ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ И ЗАПАДНИТЕ БАЛКАНИ: ДВУПОСОЧНА УЛИЦА, КОЯТО ВОДИ НЕИЗВЕСТНО КЪДЕ	624
Ненад Васич, Митко Арнаудов	

КУЛТУРНИЯТ ДРУГ В ИНСТИТУЦИИТЕ И ПУБЛИЧНАТА СРЕДА

СОФИЙСКАТА МЕМОРИАЛНА СИСТЕМА, СВЪРЗАНА С ГОСПОДСТВАЩАТА КОМУНИСТИЧЕСКА ИДЕОЛОГИЯ (ОСОБЕНОСТИ И СЪДБА)	635
Илия Мечков	
ВЪЗМОЖНОСТИ НА ЧИТАЛИЩАТА И БИБЛИОТЕКИТЕ ЗА РАЗВИТИЕ НА ДЕЙНОСТИ В ПОДКРЕПА НА БЕЖАНЦИ	644
Силва Налбангян-Хачерян	

КУЛТУРА И ЦЕННОСТИ

ДЕТЕРМИНАНТИ НА ПОМАГАЩОТО ПОВЕДЕНИЕ	655
Мария Дишкова	
РАЗВИТИЕ НА КУЛТУРНАТА ЧУВСТВИТЕЛНОСТ И НАГЛАСИТЕ НА СТУДЕНТИТЕ ЗА СОЦИАЛНА РАБОТА В ПОМАГАЩИТЕ ПРОФЕСИИ	668
Нели Бояджиева	

КУЛТУРНО МНОГООБРАЗИЕ И ОБРАЗОВАНИЕ

ЕЗИКОВО МНОГООБРАЗИЕ В ПРИОБЩАВАЩАТА КЛАСНА СТАЯ	678
Евгения Тополска	
ИЗСЛЕДВАНЕ ПОДГОТОВНОСТТА И МОТИВАЦИЯТА НА БЪДЕЩИТЕ УЧИТЕЛИ ЗА ПРЕПОДАВАНЕ В ПРИОБЩАВАЩА ОБРАЗОВАТЕЛНА СРЕДА	687
Александър Кръстев	
МУЗИКАЛНОТО ОБРАЗОВАНИЕ В ПОДКРЕПА НА ПРИОБЩАВАЩОТО ОБРАЗОВАНИЕ	693
Венцислав Петров	
БИБЛИОТЕКА PEDAGOGIA. ПЕДАГОГИЧЕСКАТА РАБОТА С ТРУХОНЕМИТЕ ДЕЦА: ИНФОРМАЦИОНЕН РЕСУРС НА БИБЛИОТЕКИТЕ ПРЕЗ ХХІ В. (БИБЛИОГРАФСКИ РЕСУРС НА ПОДБРАНАТА ЛИТЕРАТУРА ЗА 50 Г.: 1970-2021)	700
Александра Куманова, Николай Василев, Петя Тодорова	

ТРАНСФЕРЪТ НА ПОЗНАНИЕТО – ПО ПРИМЕРА НА БЪЛГАРСКИТЕ ЧИТАЛИЩА

Венцислав Велев*

THE KNOWLEDGE TRANSFER FOLLOWING THE EXAMPLE OF THE BULGARIAN COMMUNITY CENTRES (CHITALISHTA)

Ventzislav Velev
v.velev@unibit.bg

Abstract: The transfer of knowledge from one generation to another has always found its different dimensions. Starting from the smallest community unit – the family, it gradually moves into subsequent stages of development. The local community often retains within itself various elements of specific knowledge, which at certain times are transformed through sharing and subsequent familiarization. In many cases, the network of community centers in Bulgaria has its own manifestation as a conductor and catalyst of these processes. This is most often seen in smaller communities and towns. The philosophy of the community center, as a kind of communication center, enables and helps to promote ongoing communication between different groups of people. It supports the processes of knowledge not only to be transferred, but also to be enriched, as well as to acquire new forms of development.

Keywords: cultural heritage, transfer of knowledge, community centers in Bulgaria (chitalishita)

Предаването и препредаването на познанието от едно поколение на друго е намирало различни измерения през годините. Започвайки от най-малката общностна единица – семейството, то преминава постепенно в следващи етапи на продължаващо развитие. Не са малко случаите, в които местната общност задържа в себе си различни елементи на специфично познание, които в определени моменти се трансформират чрез споделяне и последващо опознаване. Съществуват и случаи, поставени пред заплахата от изчезване. Тогава се появява нуждата да се намери друг начин за препредаване на вече наученото. Именно в тези случаи, като проводник и катализатор на процесите свързани с трансфера на познанието, се

появява системата от народни читалища. Примери за това се наблюдават в цялата страна, като основно те са най-забележими в по-малките общности и населени места.

Настоящото научно съобщение се основава на разбирането, че философията на читалището, като своеобразна форма на средище за комуникация, предоставя възможност за насърчаване на общуването между различни групи хора. През годините читалищната институция натрупва опит в тази посока. Тя се очертава като важен сегмент, който спомага процесите на познанието не само да се трансферира, но и да се обогатяват, придобивайки нови форми на развитие. В методологичен план това изисква проследяване във времето, което предразполага към провеждането на сериозно изследване и анализ на влиянието на читалищата върху развитието на обществото.

Първите читалища – нов център на образование и култура

Още с първите стъпки на изграждането на читалищната мрежа се залагат принципите за разпространение на нови познания и предаването им от един индивид на друг.

През 1847 г.¹ тревненските учители излизат с призив за подпомагане на усилията им към предоставяне на възможности за нови познания не само сред учениците, но и сред местното по-будно българско население. Инициативата намира израз в обособената през с.г. *обществена стая*. Именно тя става първообраз на сформиращите се в следващите месеци и години нови обособени места за четене, получили името *читални*. По същото време ломският учител Кръстю Пишурка излиза с подобно предложение, с което призовава местните общинари да съдействат за обособяването на специални места, където да се провеждат различни литературни четения. Целта е така да се даде достъп на всеки грамотен българин да прочете различни вестници, списания и книги, осигурени от страна предимно на учителите. Така получените нови знания, по-късно биват споделяни. Починът е възприет и скоро към ломското училище се разкрива читалня. Нейните функции са насочени към създаване на условия за разпространение на нови познания най-вече сред просветни-

* Доц. д-р Венцислав Велев – Университет по библиотекознание и информационни технологии, София/ Assoc. Prof. Ventzislav Velev, Ph.D. – University of Library Studies and Information Technologies, Sofia (Bulgaria).

те и по-будни българи (Байракова, 2017). Всичко това се явява като отглас на появилата се в средата на XIX в. нужда от духовно *просветление*, която дава съществен тласък за развитие на книжовното, просветно и културно дело по българските земи в тогавашната Османска империя. Голяма част от образованите българи, които са в основата на тези процеси, естествено стигат до заключението, че е нужно да се работи за национално освобождение по различни пътища. Един от тях е сформиранието на специфична културна и образователна организация, която да се яви в непосредствена помощ на местните учители и зараждащата се интелигенция. Същата следва да подпомогне започналите процеси на образование, както и да стимулира българските деца и младежи да се интересуват от миналото на своя народ и държава (Казански, 2003:43).

Идеята за стимулиране на познанието бързо се разпространява и през 1856 г. в Свищов се учредява организация, която се назовава *читалище* и обединява съмишленици, търсещи начини за осъществяване на културно просветителство, получаване на нови знания и намиране на пътищата за постигане на тази важна за отстояване на българското самосъзнание цел. Поставяйки основите на тази нова организация, учредителите ѝ записват в приетия устав, че тяхното читалище се създава в името на *доброто на Отечеството и за народното развитие в образоваността*. В следващите години тази идея се доразвива и като важен принцип се посочва, че читалищата ще работят активно за *обогатяване познанията на хората, което е и в името на народното благо*. Основните задачи, които следва да са предприемат, се свеждат до съдействие за *доставяне на читалищната публика средства за прочитане и подпомагане на българската книжнина, улесняване на сиромашките ученици и въобще до разпространяване на образованието измежду народа в областта* (Велев, 2022).

Починът бързо намира свои съмишленици и последователи на различни места по българските земи. Постепенно се пристъпва към разкриване на още читалища, поставящи си идеалните цели по създаване на място за образование, търсене на нови познания и култура. Не са малко селищата, които разкриват читалища наред с училищата. Всички те се превръщат в средища на местната общност,

която извън семейната среда единствено тук намира място за споделяне на общи виждания, търсене на решения по различни обществени въпроси и пр.

Първоначално читалищата възникват в по-големите стопански места. Като водещи читалища се оформят тези във Видин, Русе, Сливен, Казанлък, Плевен, Търново, Пловдив, Ст. Загора, Имбоб, Севлиево, Панапорище и др. Появяват и в по-малките градове, като Битоля, Охрид, Пирот, Враня, а също така и в столицата на Османската империя – Цариград, както и в средищата на българската емиграция от 50-70-те год. на XIX в. – Букурещ. Следват и в по-малките селища. След Освобождението и до края на века този процес бележи подчертано нарастване. Това показва, че учредяването на читалищата е част от културното и просветното израстване на българския народ и е съществен момент в борбата за национално самоутвърждаване и духовен просперитет.

В структурно отношение се запазват вижданията, заложили от първите читалища – обединяване на група съидейници, които мобилизират кръг от членове сред градските общности и излизат с призив за създаване на нова културна организация. Разширява се обхватът на учредители и ползватели на читалищните услуги. Това води до ситуирането им в специално създавани помещения и формиране на читалищни домове. Създава се общ фонд от книги, вестници и списания, като се цели да се култивират потребности и навик за четене сред по-широк кръг от граждани. Библиотечната дейност се приема за основна във всички изградени читалища и се превръща в традиция за всяко новосъздадено.

Всички дейности и първите стъпки за утвърждаване на читалищната мрежа налагат извода, че читалищата изиграват историческа роля в процеса на национална консолидация и формиране на национална общност. Нуждата от получаване на познание и неговото предаване става наложителна. Това е и част от общата характеристика на читалищата: възникване на основата на взаимния интерес; възприета равнопоставеност на всички членове, без оглед на техния социален статус, религиозна или етническа принадлежност; прилагане на колективен стил на работа чрез включването на отделната личност в атмосфера на група единомишленици, съучаст-

ниции в културно-просветния живот; съдействие за задоволяване на все по-нарастващите културни и познавателни потребности на населението по места и превръщане на читалището като място, изпълняващо ролята на обществена читалня; предоставяне на образователни и културни новости, получени чрез досег с различни информационни канали; осъществяване на трансфер на култура и познания от центъра към периферията, от големия към малкия град и към селото.

Утвърждаване на читалищата като център на познанието

След началните години на създаване на читалищната мрежа, следва период на нейното утвърждаване и разкриване на потенциала ѝ. Читалището се доказва като основна институция, която поема мисията да съдейства за предоставяне на нови познания на хората и трансферирането им от едно място на друго. Това е и един от съществените моменти, подчертаван във всички налични от онова време устави на читалища, че те възникват в много селища на страната. Следвайки основните принципи на устройство, много скоро не само сами се определят, но и се възприемат от хората, като основно културно средище характерно за цялата страна. Нуждата от натрупване на нови знания и предаването им между поколенията се посочва за тяхна основна мисия.

Наред с традиционната библиотечна дейност, а все повече читалището се превръща в основен, а на места и единствен информационен и комуникационен център, съобразен с местната специфика. Това кара отделни представители на българската интелигенция да поставят въпроса държавата да подкрепя с конкретни действия изграждането на този духовен стожер на българщината. Акцент се поставя върху факта, че именно тук е мястото за реализиране на отделни мероприятия подпомагащи изучаването на родния край – краеведството, до голяма степен изключително близка дейност до предишната читалищна.

От началото на XX в. с участието на местни учители и читалищни дейци се сформират исторически и археологически дружества. Те заедно със съществуващите вече към част от читалищата

краеведчески дружества си поставят за цел да работят за повдигане обществения интерес към българската история и останки от миналото. Ангажират се активно с изучаването, съхраняването и обнародването на извори за българската история. В широко застъпена форма се превръща изнасянето на различни тематични беседи и сказки. На тях присъстват различни слушатели – от ученици, до възрастни. Всичко това е подчинено на идеята, че е нужно не само натрупване на нови знания, но и тяхната обмяна и споделяне. Читалището се приема като основен помощник на образователната система и съдейства активно за нейното развитие в тази посока.

Безспорно читалищното дело изпква като една от най-българските и обществено значими дейности. И не случайно с развитието ѝ се ангажират най-видните фигури в средите на българските интелектуалци. С нея те обвързват голяма част от своя житейски и творчески път. Учени, политици и общественици са сред активните радетели за разширяване обхвата на читалищната дейност. Много от тях се включват в ръководните органи на отделните читалища или на сформирания по-късно техни съюз. Не малко се изявяват и като дописници на сп. *Читалище*. Присъствието им като лектори, изнасящи сказки, се превръща в съществен момент от живота на всяко селище с действащо читалище. Всички съпричастни с неговата дейност, сред които основно изпква съсловие на учителството, са *най-просветените и най-дейтелни* представители на българското общество.

Българските интелектуални среди определят читалището като *духовен стожер* на българщината. Въпросът за мястото и ролята му, и за неговото бъдещо развитие, стават предмет на поредица от дискусии. Пръв активен застъпник за определяне на читалището като център на познанието и неговото препредаване през поколенията е известният учен и политик проф. Иван Шишманов. Министър на народното просвещение, а впоследствие и дипломат, той е сред първостроителите на съвременното читалищно дело в страната. Негови са думите, че читалищата са *най-мощната културно-просветна организация в страната*, която неминуемо следва да бъде обект и на държавна протекция. С подкрепата на много свои колеги от университетските среди, сред които проф. Васил Златарс-

ки, той дава ценни препоръки за развитието им, които стават основополагащи и за изграждането на читалищната мрежа в национален мащаб. Идеите им за широко общо образование са предпоставка за културното развитие на целия български народ. Изказва се убеждението, че системата от читалища, които са не само най-разпространени, но носят в себе си и стремеж към новост и открития, е онази организация, която е призвана да съдейства за увеличаване познанието на всички хора (Младенова, 2011).

Разкриването на нови форми на обучение и предоставяне на познания в рамките на читалищата се превръща в основна тема на различни дискусии, организирани с участието на писатели, дипломати, учени, военни. Убеждението, че предаването на наученото от едно поколение на друго е допринесло по изграждане на националното самосъзнание, продължава да поддържа традицията за провеждане на разнообразни сказки. Акцентира се върху нуждата от изучаването на миналото на отделните населени места. Така поколенията усвояват знанията на своите предшественици и ги дообогатяват. Използва се възможността на вече устроените в читалищните домове сцени да гостуват известни артисти – подходящ начин да се *допринася за културното просветление на хората и от най-малките места*. Организиран се музикални и театрални представления, литературни вечери и други изяви. Всичко това става с активната подкрепа на интелектуалците, поели ръководството на народните читалища в цялата страна. Безспорно читалището е съществен център, в който местната общност припознава своето естествено място за развитие и предаване на натрупаните познания (Велев, 2022).

Народното читалище – място за съхраняване на познанието и традицията

В съвремението ни от първостепенно значение е съхраняването на културното наследство. Основно препредаването на традицията се осъществява най-вече в семейството, където се тачи родовата памет и познанието за родния край. По този начин отделният индивид може да опознае не само себе си, но и да оцени наследеното от предците. Постепенно той изпитва и нужда да предава наученото,

като така не само го запазва, но и дообогатява. В ритъма на градските условия, за жалост, се забелязва тенденция към занемаряване на спомена за същината на рода. Често самото традиционно познание се свежда до определени елементи.

В такъв момент изниква необходимостта да се потърси още едно място, извън семейството и общността, където познанието да може спокойно да се предаде. В национален мащаб този процес бива реализиран чрез възможностите на системата от образователни и културни институции и най-вече на читалищата, където с цел запазване на традицията се разкриват специални форми на обучение. Новото е, че тук познанието се предава от специално ангажиран с процеса човек, явяващ се в ролята на учител. В същото време самият той е своеобразен носител на традиционното познание, чиято дейност целенасочено е подчинена на стремежа за запазване на различни идентифицирани елементи на традиционната култура. Като пример за това могат да се посочат изградените през годините кръжоци по краезнание, музейни колекции, фолклорни формации и ансамбли. Този процес започва още от началото на 60-те год. на XX в. и придобива особено големи размери през 80-90-те год. на XX в. Продължава своето развитие и към момента. Насърчава се опознаването на местния фолклор и традиция, и усвояването им най-вече от децата.

Откроява се изградена мрежа от фестивали и различни публични изяви, където не само се показва наученото, но се оказва и като център за общуване и споделяне между хората от различни населени места. Този почин се превръща в национална политика, която подчертано се развива и получава широка подкрепа и популярност сред самите общности. Доказателство за това е подчертаното присъствие в читалищата на хора от различни възрасти.

В контекста на това се забелязва и тенденция към създаването на местни центрове за документиране, архивиране и предаване на знания и умения. Съобразно с историческата традиция читалищата са естествено място за срещи и толерантност към различните културни традиции. Това, от своя страна, спомага за реализиране на едно неформално образование с добра основа за развитие.

Всичко посочено дотук е отразено в направената оценка за приноса на читалището като средище за поддържане на традициите и тях-

ното споделяне между отделните членове на обществото. Тя намери своето изражение и в направената през 2015 г. номинация пред ЮНЕСКО за вписване на *народното читалище* като добра практика за опазване на нематериалното културно наследство (НКН) на човечеството. Със създаването в рамките на самите читалища на местни центрове за документиране и архивиране се обогати неформалното предаване на знания и умения, и възможността за популяризиране на специфични елементи на наследството. По този начин се споделя в международен план опитът на българското читалищно дело, насочено към съхраняване на националната идентичност и познания за миналото².

*

През всички години на своето създаване и развитие читалищната мрежа се утвърждава като важен център за акумулиране на познания. Същите биват съхранени и споделяни, препредавани през поколения. Всичко това има следните основни характеристики: цялостно разпространение на читалищата по територията на цялата страна; основна, а понякога и единствена културна институция, предназначена да задоволи културните потребности на населението; добре работеща система за неформално образование и културно възпитание; предоставяне на широк спектър от дейности и на възможности за предаване на познания; ключова роля в съхраняването на НКН и ангажиране на обществен интерес в тази насока; натрупване на опит в сътрудничество с местните хора; популярност като институция с повече от 160-годишна история и публичен имидж.

Използвани източници

Байракова, Сп. (2017). Културни влияния и предпоставки за възникване на българските читалища и тяхната роля в конструирането на българската национална идентичност. – ГСУ, ФФ. *Книга Докторанти*, т. 1, 270 – 281 [Bairakova, Sp. Kulturni vliania i predpostavki za vaznikvane na balgarskite chitalishta i tiahnata rolia v konstruiraneto na balgarskata nacionalna identichnost].

Велев, В. (2022). *Исторически преглед, развитие и съвременност на читалищното дело в България. Подбрани моменти*. София. [Velev, V. Istoricheski pregled, razvitie i savremennost na chitalishtnoto delo v Balgaria. Podbrani momenti].

Казански, Р. (2003). *Кълнове на новото Възраждане. Изпод пепелищата на духовната разруха*. Казанлък [Kazanski, R. Kalnove na novoto Vazrajdanе. Izpod pepelishtata na duhovnata razruha].

Izpod pepelishtata na duhovnata razruha].

Младенова, М. (2011). Иван Д. Шишманов. – В: *Председатели – родолюбци*. София, 8 – 29 [Mladenova, M. Ivan Shishmanov. – In: Predsedатели – rodoliubzi, 8-9].

Бележки

¹ Официално читалищата водят своето начало от 1856 г., когато са учреден първите три – в Свищов, Лом и Шумен.

² В.: <https://ich.unesco.org/en/BSP/bulgarian-chitalishte-community-cultural-centre-practical-experience-in-safeguarding-the-vitality-of-the-intangible-cultural-heritage-00969>